

Gjenganger – en ideell kriminell?

en teoretisk oppgave

av

Fredrik Omland Moe

Kandidatnummer: 324

Antall ord: 6588

BACHELOROPPGAVE (OPPG300-O)

Politihøgskolen avd. Oslo

2012

Innhold

1. Innledning.....	3
1.1 Innledningsord	3
1.2 Problemstilling og tema for oppgaven	3
1.3 Begrepsavklaring.	4
1.4 Begrensninger og metodevalg i oppgaven.	5
2. Arbeid med gjengangerne.....	7
2.1 Hvem er den typiske gjengangeren?	7
2.2 Politiets arbeid generelt.....	8
2.3 Gjengangerprosjektene.....	9
2.4 Problemorientert og kunnskapsstyrt politiarbeid som base for tverrfaglig og tverretatlig samarbeid?	11
2.5 Aktuelle samarbeidspartnere for politiet.....	12
3. Gjengangern – en ideell kriminell?	13
3.1 Stemplet som gjenganger	13
3.2 Er gjengangeren ideell?.....	15
3.3 Samarbeid for å forhindre tilbakefall	17
4. Avslutning	19
4.1 Avsluttende ord.....	19
4.2 Selvvalgt pensum	20
4.3 Litteraturliste.....	20

1. Innledning

1.1 Innledningsord

Bakgrunnen for temaet i denne oppgaven er ikke en spesiell hendelse, men en trend jeg har sett i forbindelse med mange hendelser som jeg var direkte eller indirekte involvert i i praksisåret B2, i Vestfold politidistrikt.

For noen år tilbake, nærmere bestemt i 2005, startet Oslo politidistrikt opp et prosjekt som ble hetende VIC. Very Important Criminals. Dette var et prosjekt som skulle ta tak i den økende vinningskriminaliteten. Samme tid ble det også etablert lignende prosjekter i flere andre politidistrikter, deriblant Vestfold politidistrikt som jeg hadde som praksissted i B2. Ut i fra statistikker som blir presentert og hvordan prosjektene blir omtalt innad i politietaten gjøres det mye bra politiarbeid i forbindelse med disse prosjektene, og de blir omtalt som en suksess. ”Vi har estimert at prosjektet vil hindre 3000 straffbare handlinger i 2006. Det er åpenbart at vi dekker et behov” uttalte politiadvokat Harald Bilberg til Aftenposten(Christensen, 2006).

Jeg vil se litt nærmere på hvordan disse gjengangerprosjektene tar tak i problematikken, og hvilke metoder man velger å bruke i arbeidet og hvilke utfordringer arbeidet gir både for politiet og ikke minst ”gjengangerne”.

1.2 Problemstilling og tema for oppgaven

Valg av problemstilling for oppgaven min har blitt gjort ut i fra blant annet erfaringer som jeg tok med meg fra praksisåret B2. I løpet av året i praksis ble jeg introdusert for en del av arbeidet som blir gjort overfor de som defineres som gjengangere i Tønsberg. Det opprettes lister med navn, bilder og kort informasjon om de 30-40 personene som til enhver tide er mest aktuelle i forhold til gjengangerkriminalitet i området. Jeg ble godt kjent med mange av disse personene via denne listen, i tillegg til via diverse oppdrag ute på patrulje.

En ting jeg merket meg i løpet av året var hvor stabil denne gruppen med gjengangere var. Listen med navn var veldig konstant, og det syntes å være liten utskifting av navn. De samme navnene figurerte også ofte på paroler, i PO-logg, og selvfølgelig også ute i forbindelse med oppdragsløsning. I de tilfellene hvor det var navn som ble strøket fra

gjengangerlista, var det ofte i forbindelse med at personen var inne til soning i fengsel. Det virket på meg som at når gjengangerne ble løslatt fra fengsel var det fort å havne tilbake i det samme sporet som de var i før soningen. Dermed var veien tilbake til lista også kort etter løslatelse. I følge en rapport gjennomført av Kriminalomsorgens utdanningscenter i 2005 ble drøye 56 % av de som ble løslatt fra TOG i perioden 2000-2003 igjen registrert med kriminalitet etter løslatelse(Nesvik, 2005)

Det jeg ønsker med denne oppgaven er å fordype meg grundigere i både hva som gjøres, og ikke minst hva som kan gjøres fra politiets side for å forebygge problematikken rundt gjengangerne. Kan man gjennom tverrfaglig og tverretattlig samarbeid gjøre en større og bedre innsats?

Min problemstilling for denne oppgaven er; *Kan politiets bruk av gjengangerprosjektene være med på å redusere tilbakefall?*

Selv om jeg i hovedsak vil ha fokus på èn hovedproblemstilling, vil jeg i løpet av oppgaven også ta for meg flere mindre problemstillinger som for eksempel ”skaper politiet gjengangere?” og ”er gjengangeren en ”ideell kriminell”?”

1.3 Begrepsavklaring.

Tilbakefall er et begrep som jeg benytter i min problemstilling, og er derfor sentralt i min oppgave å definere. Tilbakefall er det man snakker om når personer begår ny kriminalitet etter gjennomføringen av en tidligere straffereaksjon. Tilbakefallsprosenten vil naturlig øke lengre tidsperiode man måler over. Det vanlige er å ta utgangspunkt i 4-5 år, men det er uansett viktig å være bevisst på hvor mange år det er tatt utgangspunkt i når man leser statistikken (Stortingsmelding nr. 27, 1998)

VIC står for Very Important Criminals. Det er et gjengangerprosjekt som tilhører Oslo politidistrikt. VIC er Norges største gjengangerprosjekt, naturlig nok siden det ligger i Oslo.

Gjengangergruppa er et tilsvarende gjengangerprosjekt som er lokalisert i Tønsberg og tilhører Vestfold politidistrikt.

TOG er forkortelse for Tiltak Overfor Gjengangere og er et prosjekt som jobber med gjengangere som soner fengselstraff ved avdeling C2 og C3 i Oslo fengsel. Prosjektet er

et ledd i et samarbeid mellom fengslet og Friomsorgen, og skal sørge for oppfølging i løslatelsesfasen(Nesvik, 2005).

Mennesker med både psykiske lidelser og rusrelaterte utfordringer havner inn under betegnelsen dobbeltdiagnose. Dette gjelder alle former for psykiske lidelser og rusbruk som oppfyller diagnosekravene innen diagnosesystemet ICD10(Fekjær, 2005.). For at det skal anses som en dobbeldiagnose er det vesentlig at ikke de psykiske symptomene forsvinner når rusbruken opphører (Evjen, Kielland og Øiern, 2003).

Andre viktige begreper har jeg valgt å definere i selve oppgaven der det var mer naturlig å gjøre.

1.4 Begrensninger og metodevalg i oppgaven.

Utgangspunktet for denne oppgaven skal være en teoretisk tilnærming til problemstillingen. Jeg hadde i utgangspunktet en ide om at jeg skulle basere oppgaven på både teoretisk materiale i tillegg til egenproduserte kvalitative intervjuer av flere aktuelle aktører som kunne være interessante for å belyse problemstillingen min på en grundig måte.

Jeg fant tidlig ut at grunnet både oppgavens omfang, og hvor stor vekt oppgaven er tillagt i fagplanen på Politihøgskolen, så ville det ikke være hensiktsmessig for meg å basere meg på både intervjuer og relevant teori. For meg å gå inn i en prosess med å både søke, avtale, planlegge, gjennomføre og prosessere et flertall intervjuer ble nedprioritert med tanke på hva jeg ville sitte igjen med av materiale til selve oppgaven. Isteden valgte jeg å basere oppgaven min på pensum fra Politihøgskolen, og annen relevant teori. Prosessen med å søke opp materiale ble gjort gjennom BIBSYS, og de søkerfunksjonene som finnes tilgjengelig på biblioteksiden på www.phs.no. I tillegg var dette et tema på veiledning.

I fasen som omhandlet innhenting av teoretisk materiale fant jeg fort ut at det var utfordrende å finne litteratur og rapporter som er skrevet om gjengangerprosjektene og deres virke. Min erfaring er at det ikke er skrevet så mye fagartikler direkte om gjengangerne, prosjektene og utfordringene rund det, så jeg har valgt å basere drøftingen min på de beskrivelsene av prosjektene jeg har funnet og relevante teorier fra ulike

fagfelt som vi har blitt presentert for på Politihøgskolen. Dette være seg fagfelt som kriminologi, sosiologi, forebyggende arbeid etc. I tillegg har jeg valgt å trekke inn noe litteratur fra fagfeltet sosialt arbeid. Alle er fagområder som jeg fant det naturlig å trekke inn på grunn av kompleksiteten rundt både problematikken og arbeidet overfor gjengangeren.

Når det gjelder innhenting av relevant tallmateriale for å belyse temaet mitt, viser det seg også at det gav visse utfordringer. Gjengangere som gruppe er i liten grad definert, og er også derfor vanskelig å skille ut i de statistikkene som foreligger fra Statistisk sentralbyrå. Det var naturlig for meg å dra ut de store linjene fra kriminalstatistikken og se på om det kan være med å belyse en effekt som gjengangere, prosjektene og tiltakene rundt kan ha hatt. I tillegg har jeg vært i kontakt med både VIC i Oslo og Gjengangergruppa i Vestfold og fått et lite innblikk i interne resultater og tall som de besitter. Dette er i stor grad uverifisert tallmateriale, men har vært til hjelp for meg i den grad at jeg har hatt det i bakhodet når jeg har skrevet oppgaven.

For å begrense oppgaven min har jeg valgt å ta utgangspunkt i VIC-prosjektet i Oslo og Gjengangergruppa i Vestfold. Det finnes mange liknende prosjekter rundt om i politinorge, men begrensningen ble satt der på grunn av oppgavens størrelse. Det var naturlig å velge Vestfold, da det var der jeg hadde praksis i B2. I tillegg syns jeg det var naturlig å velge VIC, som er det tiltaket overfor gjengangere som har størst omfang i Norge.

Ved skriving av denne oppgaven var det viktig for meg å hele tiden være bevisst at jeg måtte angripe tematikken på en så objektiv måte som mulig. Både fordi jeg har tidligere utdannelsesbakgrunn fra kriminologi, erfaring fra kriminalomsorgen, og ikke minst at jeg nå er i rollen som politistudent, ville det vært lett å falle i den fella og være for subjektiv og farget i hvordan fremstillingen min blir. En objektiv fremstilling av tema og problemstillingen min har jeg søkt å få til gjennom å samle inn informasjon og litteratur med et bredt nedslagsfelt. Jeg har prøvd å skaffe til veie relevante teorier fra flere fagretninger for å kunne belyse på best mulig måte.

2. Arbeid med gjengangerne.

2.1 Hvem er den typiske gjengangeren?

Mitt inntrykk av de jeg har møtt som har fått stempelet gjenganger, er at de er en del av en ganske homogen gruppe. De fleste er satt på siden av samfunnet og sliter med en omfattende problematikk som strekker seg langt forbi det å bare være en person som bedriver hyppig vinningskriminalitet. Store utfordringer med rus eller psykiske problemer er tilstedeværende hos de aller fleste, og veldig ofte også i kombinasjon som en dobbeltdiagnose.

Nils Christie har beskrevet den typiske norske lovbrysteren med noen få enkle ord. De er menn, de er unge, de er skoletapere, de bor i byer, og de er sosiale tapere (Christie, 1982). Ut ifra hva jeg har sett og mine egne observasjoner ser dette ut til å passe gjengangeren veldig bra, kanskje da med nettopp det tillegg som nevnt ang utfordringer med rus og psykiatri. Hvordan gjengangerprosjektene selv har definert gjengangeren, vil være aktuelt for meg å se på i denne oppgaven. I følge undersøkelser gjort av Eirik Hammersvik finnes det ingen offisielle kriterier for hva som skal til for å havne på, i dette tilfellet, VIC- lista i Oslo. Det er i stor grad opp til den juristen som jobber ved prosjektet å definere og avgjøre hvem som settes på lista og hvem som tas av (Hammersvik, 2008). Dette kan virke som om det er slik det er i de andre tilsvarende prosjektene rundt om i Norge også.

Den typiske gjengangeren er muligens typisk og ganske lett å kjenne igjen, men altså i liten grad medlem av fast definert gruppe. I hvert fall i følge de som har som oppgave å faktisk definere dem.

Selv om det ikke er noe faste retningslinjer for hvem som skal kunne defineres som en gjenganger, ser det ut til at de etatene som opererer med denne definisjonen er ganske enig om de store linjene i definisjonen. Der politiet ser på hyppigheten av lovbrudd, ser for eksempel Kriminalomsorgen og TOG-prosjektet på antallet og hyppigheten av fengslinger (Nesvik, 2005). Og det ene kommer jo stort sett som et resultat av det andre.

Gjengangeren gjenkjennes altså med at de er i stor grad en del av det såkalte filleproletariatet. Med dette menes at de er mennesker som har lav status i samfunnet, har falt utenfor og betraktes som avvikere som følge av lav utdannelse, rusproblematikk, psykiske og sosiale utfordringer og selvfølgelig hyppig kriminell atferd (Høigård, 1997)

2.2 Politiets arbeid generelt.

I stortingsmelding nr. 22 fra 2000-2001 ble det presentert flere nye tanker og retningslinjer for hvordan driften av norsk politi- og lensmanns skulle være frem mot år 2020. Politirulleutvalget (NOU 1981:35 og NOU 1987:27) la til grunn noen grunnprinsipper som skulle danne grunnlag for politiets atferd, og disse grunnprinsippene er i stor grad like aktuelle i dag og også i tiden fremover. Disse ti grunnprinsippene er blant annet at politiet skal avspeile samfunnets idealer, at man skal etterstrebe en nærpolitimodell, at man skal prioritere forebyggende arbeid og at man skal være underlagt effektiv kontroll fra samfunnets side.

Selv om det har hersket en noe ulik tolkning av de ulike prinsippene rundt om i landet, som igjen har farget den kriminalpolitiske debatten opp igjennom årene, er det ifølge stortingsmeldingen nr 22 liten tvil om at prinsippene samler bred politisk og faglig oppslutning (Stortingsmelding nr. 22, 2001).

De ti grunnprinsippene og de prinsippene som ligger lovfestet i politilovens § 6 er det som danner grunnlaget for all virksomhet som drives innad i politietaten. Det skal danne en ryggrad for alt det arbeidet som gjøres både av reaktiv og proaktiv karakter. Der de ti grunnprinsippene sier noe om hvordan det er ønskelig at politiet organiserer seg og blir oppfattet utad, gir politilovens § 6 et godt bilde av hvordan tjenestemenn i etaten skal opptre og utføre sine oppgaver. ”Det er en rettsregel som setter skranker for all myndighetsutøvelse fra politiets side” (Edvindsen, 2009).

Politilovens § 6 inneholder 8 prinsipper som det er viktig å ta for seg for å kunne forstå hvordan paragrafen kommer til anvendelse. Noen viktige prinsipper å trekke frem er nøytralitetsprinsippet som legger til grunn at politiet alltid skal gå inn i en konflikt som en nøytral part. Likhetsprinsipper pålegger politiet å behandle like saker likt og saklighetsprinsippet sier at all saksbehandling fra politiets side skal være upartisk og saklig begrunnet (Edvindsen, 2009).

Når vi ser på både de ti grunnprinsippene og prinsippene som ligger i politiloven § 6 ser vi at det ligger klare ideer om hvordan politiet er og bør være. Dette skal jo da også gjenspeile seg i alle måter å arbeide på som politiet gjennomfører. Politiet som samfunnets maktorgan er avhengig av disse retningslinjene for å kunne forsvare sin rolle

som utøver av maktmonopolet. Man er avhengig av åpenhet og at man har tillit hos folket. Særlig viktig er det for politiet å beskytte de allmenne grunnleggende interesser i samfunnet og ta vare på viktige fundamentale rettigheter som folks rettssikkerhet og menneskeverdet til hver enkelt deltager av samfunnet.

For å samsvare med samfunnets idealer og prinsippet om at like saker skal behandles likt, er det viktig for politiet å møte hver eneste borger med et grunnleggende humanistisk menneskesyn. ”Tjenesteutførelsen skal alltid være basert på respekt for de grunnleggende menneskerettigheter og det enkeltes menneskes verdighet”(Politiintruksen § 3-1). Med grunnleggende humanistisk menneskesyn menes at man har respekt for alles menneskeverd, og alle mennesker har rett til å bli behandlet likt, uansett bakgrunn (Henriksen og Vetlesen, 2006). Bli måten gjengangerne behandles på gjenspeilet i de ti grunnprinsippene, og i prinsippene fra politilovens § 6?

2.3 Gjengangerprosjektene.

Gjengangergruppa i Tønsberg og VIC-gruppa i Oslo er to tiltak som ble opprettet på ca samme tidspunkt, altså rundt 2004-2005. Begge tiltakene ble dannet etter at det over en tid hadde vært ønske om å gjøre et målrettet arbeid hos politiet for å redusere et sterkt økende antall registrerte vinningslovbrudd.

Man har lenge ”visst” at det er noen få mennesker som står bak store deler av vinningskriminaliteten som registreres. I en undersøkelse gjort av Statistisk sentralbyrå blant personer som var født i året 1977, viste det seg at 3 % av personene, som var siktet flest ganger mellom 1992 og 2001, sto for 35 % av lovbruddene som var registrert med kjent gjerningsmann(Hammersvik, 2008). Det at det var få personer som tilsynelatende sto bak store mengder av den registrerte vinningskriminaliteten, gjorde at flere og flere politidistrikter ønsket å etablere et målrettet tiltak for å påvirke dette i positiv retning. I 1997 ble det etablert en gruppe hos politiet i Bergen som skulle ta på seg oppgaven å gjøre noe med dette, og etter hvert ønsket flere politidistrikt å etablere liknende tiltak.

Ideen bak tiltakene er et ønske om å effektivisere straffesaksgangen rundt ”de få som gjør mye”, altså gjengangerne. Arbeidet bærer preg av et sterkt personrettet etterforskningsfokus, og prioritering av en rask saksbehandling i alle ledd.

Både VIC i Oslo og Gjengangergruppa i Vestfold har egne etterforskere og jurister som bare jobber med arbeidet overfor gjengangerne. At det settes av etterforskningskapasitet til å ta seg av etterforskningen av saker som bare handler om en kategori er i seg selv ikke så uvanlig, men at det i tillegg er tilknyttet egne påtalejurister som bare skal ta seg av gjengangersaker var, i hvert fall frem til gjengangerprosjektene ble etablert rundt om i landet, ganske uvanlig. Ideen bak dette var å sikre et tettere samarbeid mellom påtalejurist og etterforsker slik at behandlingstiden av sakene kunne reduseres. I aftenposten 22.02.2006 kunne man lese en artikkel som belyste hvordan økningen av effektiviteten kunne gi seg utslag. Her presenteres en historie om en Osломann som i løpet av 35 timer begikk et lovbrudd, ble tatt for det og idømt straff (Lund, 2006).

Etter at VIC i Oslo og Gjengangergruppa i Tønsberg ble etablert har man i begge byene sett en nedgang i registrert vinningskriminalitet. Fra å ha 51,7 registrerte vinningslovbrudd per 1000 innbygger i Vestfold i 2004, ser man på tallene fra 2010 at den registrerte vinningskriminaliteten er redusert til 30,6 per 1000 innbygger. Det må jo kunne sies å være en sterk reduksjon. I den samme perioden i Oslo går tallet fra 103,3 vinningslovbrudd per 1000 innbygger i 2004 til 83,4 lovbrudd per innbygger i 2010. Også dette viser en betydelig nedgang (Statistisk sentralbyrå, 2004-2010). Det er kanskje vanskelig å stadfeste at denne nedgangen i registrert vinningskriminalitet er en direkte årsak av at det har blitt opprettet gjengangerprosjekter i de respektive byene, men det kan jo heller ikke utelates. At det har hatt en hvis effekt er hvertfall nærliggende å tro.

I mye av materiale som jeg har funnet blir gjengangerprosjektene til politiet presentert som et tiltak som har et sterkt fokus på det reaktive arbeidet rundt gjengangerne. Det er ingen tvil om at i det arbeidet som gjøres for å ta gjengangerne for den kriminaliteten de utfører har politiet gjennom gjengangertiltakene blitt meget effektive. Spørsmålet er da om hvor gode er man blitt på å forebygge gjengangerkriminaliteten?

Man ser at ved å inkapasitere de som faller i kategorien gjengangere i større grad, så ser man en tendens om mindre hyppig vinningskriminalitet i det samme området. Men forebygger man da problemet, eller setter man bare på "pauseknappen" for de det gjelder, slik at de fortsetter som før etter endt straffegjennomføring? Det kommer vel egentlig helt an på hvordan man velger å definere ordet forebygge kanskje. En endring av atferd hos gjengangeren har man nok i liten grad fått gjort noe med.

Det at gjengangerne i stor grad har sett ut til å være en stabil gruppe, er noe som gjengangergruppene etter hvert også har ønsket å legge fokus på. Mer og mer ser man at også politiet, i form av ansatte i gjengangertiltakene, tar del i en større tverrfaglig og tverretatlig satsning overfor gjengangerne. Dette for å ikke bare ha fokus på ”å ta”, men også være med på å forandre.

2.4 Problemorientert og kunnskapsstyrt politiarbeid som base for tverrfaglig og tverretatlig samarbeid?

Problemorientert politiarbeid, som ofte forkortes med POP, er en helhetlig arbeidsmetode som brukes innad i politiet. POP er det prioriterte og førende metodevalget i politiets forebyggende arbeid. Arbeidsmetoden er utviklet for i den hensikt å kunne effektivisere politiets arbeid overfor kriminalitetsbekjemping og det forbyggende (Lie, 2011).

Hele grunntanken bak POP er å hente inn informasjon om et problem som man skal ta tak i, analysere det og så spesialtilpasse tiltak som skal redusere eventuelt fjerne problematikken. For å kunne spare ressurser for politiet og dermed skape mer effektivitet er POP tenkt som en plattform hvor man skal i større grad enn tidligere skal ta i bruk publikum og samarbeidspartnere som ressurser for å oppnå de målene som settes.

Til forskjell fra tidligere metoder brukt av politiet har POP et større fokus på det som kalles problemanalysen. Problemanalysen består av fire faser. Kartlegging/identifisering, Analyse, Tiltak og Evaluering. Dette forkortes gjerne til KATE-modellen. Den er fleksibel og ikke nødvendigvis lineær, så man kan veksle mellom de ulike fasene etter hvert som ny informasjon tilkommer (Lie, 2011).

Selv om POP har vært et friskt pust inn i etaten som metodevalg, har det også gitt visse utfordringer når modellen skal benyttes i det forebyggende arbeidet. I tilfeller som ved problematikk rundt gjengangere er det ofte veldig mange etater som skal og bør være involvert i en helhetlig plan for at arbeidet skal kunne bære frukter i form av redusert tilbakefall. Ved at politiet griper an problematikken gjennom en POP tilnærming, kan det i samarbeid med eksterne etater skape en konflikt i møte med politikulturen. Dette fordi det i en POP tilnærming er politiet som er ”eier” av både problemet og løsningen, og det kan være vanskelig for andre etater å få det innpasset og den innvirkningen på resultatet

og veien dit som de ønsker. I tillegg har det ofte i de tilfeller hvor POP har vært brukt, vært et stort fokus på de kvantitative data/mål. Mens de kvalitative data som kan være med på å belyse den fulle og hele komplekse virkeligheten har blitt nedprioritert. Dette er naturlig i en etat som er i så stor grad handlingsorientert som det politiet er (Lie, 2011).

Selv om bruken av POP som utgangspunkt for samarbeid med eksterne etater har og har hatt visse utfordringer, ser man gjennom arbeidet rundt gjengangere at det også har vært utgangspunkt for et arbeid som er i stadig utvikling hvor andre etater enn politiet etter hvert på visse punkter er mer den førende enhet i arbeidet enn bare et påheng og en ressurs som politiet skal utnytte for å få bedre resultater. Dette gjør seg gjeldende da bruken av POP den siste tiden har blitt mer nedtonet til fordel for en enda mer helhetlig og analytisk tilnærming gjennom Kunnskapsstyrt politiarbeid. Det Kunnskapsstyrte politiarbeidet har mange likheter med POP, men legger i enda større grad til rette for et bredere og mer likeverdig samarbeid med andre etater. Dette er også da fullt i tråd med både politikeres og politidirektoratets ønske om at politietaten skal være en kunnskapsetat(Stortingsmelding nr 22, 2001). Et eksempel på en slik utvikling og et slikt samarbeid er for eksempel FRI i Tønsberg, som i løpet av januar 2012 hadde sine første klienter.

2.5 Aktuelle samarbeidspartnere for politiet

Tverrfaglig og tverretatlig samarbeid som grunnlag for forebyggende arbeid har de seneste årene blitt mer og mer gjeldende. I evalueringsrapporten Modell for forebygging av kriminalitet fra 2008 utført av Gundhus mfl., ble det dokumentert at godt tverrfaglig samarbeid er en vesentlig faktor bak godt kriminalitetsforebyggende arbeid (Lie, 2011). Et eksempel på konkret kriminalitetsforebyggende arbeid er det arbeidet som gjøres etter SLT-modellen. SLT står for Samordning av lokale tiltak. Allerede i 1989 tok Det kriminalitetsforebyggende råd initiativ til å sette i gang arbeid for å forebygge ungdomskriminalitet, og dette ble gjort etter SLT-modellen. Ideen bak modellen er at forskjellige kommunale og statlige etater, som for eksempel skole, politi, barnevernet, rusomsorg osv skal opprette et organisert samarbeid for å samordne de forbyggende tiltakene overfor ungdommer (Jon, 1997).

I min oppgave har jeg valgt å se på problematikken med tilbakefall, og i den anledning vil det være naturlig å ta med Kriminalomsorgen som en viktig støttespiller.

TOG er et prosjekt i Oslo fengsel som er et tiltak overfor gjengangere. Selv om Kriminalomsorgens definisjon av gjenganger er noe forskjellig fra politiet, handler det likevel i mange tilfeller om de samme personene. TOG tar sikte på å være et bindeledd mellom fengsel og friomsorg, og ønsker å være et ”anker” for gjengangeren i det løslatelsestidspunktet både nærmer seg og er et faktum. Tanken er at TOG følger opp den løslatte også etter løslatelsen, slik at overgangen fra soning til frihet skal bli lettere å takle (Nesvik, 2005).

En annen viktig samarbeidspartner kan være NAV og helsetjenester. En av de største årsakene til kriminalitet, og da også tilbakefall til kriminalitet er rusproblematikk. Av 16 deltagere i TOG fra 2000-2003 var det 14 som hadde et betydelig rusproblem. Det vil være vesentlig for å kunne legge til rette for gjengangerne ved å kunne ta fatt i rusproblematikken på en helhetlig måte. Utfordringene gjengangerne sliter med er rus, nettverk, bolig og økonomi. Alle disse områdene er viktig å ta fatt i for å kunne få et godt resultat (Nesvik, 2005). Gjennom et bredt samarbeid med både rusomsorgen, helse- og sosialtjenester har man muligheter for å ta tak i den omfattende problematikken. I dette arbeidet er det viktig at alle engasjerer seg, også politiet gjennom gjengangerprosjektene.

3. Gjengangern – en ideell kriminell?

3.1 Stemplet som gjenganger

Det å gi noen statusen gjenganger er noe som har vært heftig debattert opp gjennom årene. Er det bare en merkelapp som hjelper politiet å målrette det forebyggende arbeidet sitt, eller har det vesentlige negative konsekvenser både for politiet og den såkalte gjengangeren også?

”Handlinger er ikke, de blir” (Christie, 1993). Jeg tolker Christies utsagn som at hvordan en handling blir kategorisert er helt og holdent avhengig av hvordan vi velger å se på den. Handlingens innhold forandrer seg ikke, men hvordan vi ser på og tolker handlingen forandres ut i fra hvilket ståsted vi velger å ha. Dette synes jeg er viktig å ha i bakhodet når vi diskuterer gjengangerstempelet.

Det å bli stemplet som en gjenganger er en del av en helhetlig prosess. Det å bli stemplet og den påfølgende mulige stigmatiseringen er i helhet det som kalles for stigmatiseringsprosessen. Den første delen av prosessen er stemplingen. I dette tilfellet

vil det være når en person blir definert som en gjenganger av politiet. En bestemt atferd blir definert som avvikende av samfunnet, og de personene som står for slik atferd blir utpekt som avvikere i forhold til dette. Det faktum at en person blir definert som avviker, vil virke inn på hvordan vi oppfatter personen og også hvordan vi opptrer overfor denne personen (Hauge, 1997).

Ikke bare vil et stempel som gjenganger ha noe å si på hvordan omverdenen ser på personene med dette stempelet, men det vil i høyeste grad ha innvirkning på hvordan de selv oppfatter seg. Det å gå inn i rollen som avviker, og overta de andres bilde av en som avviker er det som avslutter den helhetlige stigmatiseringsprosessen (Hauge, 1997). I dette tilfellet blir personer definert som gjengangere av politiet. Det å få dette stempelet kan være med på å legitimere fremtidige kriminelle handlinger for gjengangeren selv. Hvis man gjentatte ganger fra ulikt hold blir fortalt at det foreligger ”en forventning” om at man i fremtiden vil gjøre nye kriminelle handlinger, så kan det være naturlig at det i seg selv legitimerer det overfor gjengangeren at det faktisk blir sånn. På samme måte som Hauge sier at avvikeren godtar omverdenens definisjon av seg selv som avviker og handler deretter (Hauge, 1997). Det er fare for at det kan bli en slags selvoppfyllende profeti, og i dette tilfellet kan man kanskje strekke det så langt at politiets fokus på gjengangerne kanskje ikke er med på å redusere tilbakefall. Snarere tvert imot.

Et annet problematisk forhold som kan komme med det å få stemplet som gjenganger, er avpersonifiseringen det kan føre til. Det vil si at man går fra det å være et unikt menneske til det å være et nummer i rekka. Handlingene går fra å være handlinger til å bli egenskaper ved den enkelte gjenganger. Det å bli tildelt en rolle av denne karakteren vil i mange tilfeller prege det sosiale identitetskortet for alltid, selv om den kriminelle atferden opphører. Dette i seg selv kan oppleves som krenkende, og hemmende i et eventuelt forebyggende arbeid eller for gjengangernes ønske om atferdsendring (Skau, 2003).

Selve målet med gjengangerprosjektene er å kunne få et rettet fokus mot de få som gjør mye. Det er i denne prosessen valgt å prioritere et sterkt personrettet etterforskningsarbeid. Selv om dette kan føre til de negative effektene og kanskje til og med økt tilbakefall, som jeg har nevnt ovenfor, har det personrettede fokuset også sine positive sider. I de ti grunnprinsipper for politiet så ligger det at politiet i Norge skal etterstrebe å jobbe etter en nærpolitmodell (Stortingsmelding nr 22, 2001). Gjennom

gjengangerprosjektene kan man si at man strekker seg i den retning, i hvert fall overfor de som faktisk blir definert som gjengangere. I og med at det er de samme politifolkene som følger opp gjengangerne til enhver tid, skapes det en relasjon mellom gjenganger og politi. De kjenner hverandre godt, og det kan være en viktig brikke i et forebyggende perspektiv. For å kunne oppnå en gjensidig respekt og arbeidsallianse kreves det en god relasjon. Dette vil kunne skape motivasjon til forandring og utvikling (Eide og Eide, 2005).

Relasjon mellom gjenganger og politi kan være en viktig brikke i det forebyggende arbeidet overfor gjengangerkriminalitet, fordi en god relasjon er et godt utgangspunkt for et endringsarbeid. Endringsarbeidet er selve kjernen i arbeidet for å redusere tilbakefall. For å ha en påvirkningskraft i endringsarbeidet rundt en person så er man avhengig at personen en jobber med har tillit hos en. Relasjonen mellom politi og gjenganger kan aldri bli likeverdig i forhold til makt og innflytelse, men man kan i større grad nærme seg et mer ideelt forhold ved å ha en relasjon som er basert på kjennskap og gjensidig respekt. Hvis man kan oppnå dette lager man så gode rammer som mulig for å oppnå endring hos gjengangeren. Ved å oppnå endring i adferd vil man kunne styre livsførselen i en slik retning at den kriminelle atferden minker eller forsvinner, og vi vil da forhindre kunne et tilbakefall (Barth, Børtveit og Prescott., 2001).

For politiet vil det alltid være vesentlig å forankre sin arbeidsmetodikk i en bred støtte fra sine ”oppdragsgivere”. I politiets tilfelle er dette politikere, ledere og ikke minst borgeren i samfunnet generelt som er oppdragsgiveren. Dette er godt forankret i Stortingsmelding nr 22. gjennom blant annet grunnprinsippene som politiet skal bygge på (Stortingsmelding nr. 22, 2001). Selv om det kan høres kynisk ut så er politiet, i lik grad som alle andre som skal gjøre en jobb, avhengig av å ha et ”salgbart produkt” for at en skal få oppslutning rundt jobben. Gjengangeren kan kanskje sees på som et slikt ”salgbart produkt”. Det er i denne anledning jeg har fått tanken om gjengangeren som en ideell kriminell.

3.2 Er gjengangeren ideell?

Da jeg var i gang med tankeprosessen rundt hvordan jeg ville angripe denne oppgaven, leste jeg i forbindelse med kriminologifaget på Politihøgskolen en tekst fra Nils Christie som heter The ideal victim. Her presenterer Christie hva han mener er det ideelle offer,

og hva som kjennertegner det ideelle offer. Det kjennetegnes ved at det mer eller mindre innehar noen av de fem kriterier som Christie tilegger det ideelle offeret. Jo flere kjennetegn som er oppfylt, jo mer ideelt. Kriteriene består blant annet i at offeret skal være svakt og ha liten evne til å forsvare seg, offeret skal være ute i et hederlig ærend så det skal være lett å skape sympati for det (Christie, 1986). Hele tanken bak konseptet om det ideelle offer var at Christie ønsket å sette fokus på, og kritisere, den fare som ligger ved det at noen offer får mer sympati enn andre. Jo mer ideelt et offer er jo mer sympati får det, og dette er noe som utfordrer den allmenne rettsikkerheten i samfunnet vårt.

I forbindelse med dette syns jeg det var interessant å vri tanken Nils Christie hadde om det ideelle offer over på mitt tema og spørre meg spørsmålet; er gjengangeren en form for ideell kriminell?

Som jeg tidligere var litt inne på er politiet avhengig av å forankre sin arbeidsmetodikk i en bred støtte fra de som er oppdragsgivere, nemlig folket. Og hvis vi ser på de ti grunnprinsippene, ser vi at et vesentlig poeng og helt nødvendig for politietaten at man hele tiden har støtte hos folket og arbeider i samråd med det folket faktisk ønsker (Stortingsmelding nr. 22, 2001). For å få støtte om arbeidet en gjør er en avhengig av å kunne identifisere arbeidet på en lett måte, og man må kunne også presentere en løsning som er enkel å se. Er gjengangeren denne løsningen for politiet i arbeidet mot å redusere vinningskriminaliteten?

Som tidligere nevnt er det ting som tyder på at det få mennesker som står for en vesentlig andel av vinningskriminaliteten som begås. Vinningskriminalitet er noe som alle mennesker i samfunnet, på en eller annen måte, har både sett og kanskje følt på kroppen selv. Vi har alle blitt frastjålet en sykkel, eller sett at naboen har hatt innbrudd i garasjen sin etc. Dette vil kunne være en faktor som er viktig å ha med i argumentasjonen når det argumenteres for at vinningskriminalitet er et stort samfunnsmessig problem som vi ønsker å finne en løsning på.

Vi har etablert at vinningskriminalitet er noe vi ønsker å gjøre noe med, og det var jo nettopp det som var utgangspunktet for at gjengangerprosjektene ble startet opp. Så fant man ut at det var relativt få som sto for mye av vinningskriminaliteten. De ble gjengangerne, og det var på dem at fokuset skulle ligge. Gjengangerne kjennetegnes ved å være lite viktige for samfunnet, og at de er slitne og satt på utsiden av nettopp samfunnet (Hammersvik, 2008). Med det i bakhodet er det ikke så vanskelig å tenke seg

at det var en enkel oppgave for politiet å skape blest rundt gjengangerprosjektet og deres suksess, ved å si at det er disse som gjør vinningskriminaliteten og at det er de vi tar. Gjengangeren er også i stor grad en ressurs svak person, som i liten grad klarer å stå opp for seg og sine rettigheter. Dette kan sies å være faktorer som utfordrer rettssikkerheten til gjengangerne på samme måte som at de som ikke er det ideelle offer ikke får samme behandling av rettssystemet som det ideelle offer (Christie, 1986). Det er fare for at de ikke får den samme behandlingen som andre mennesker har og gjør krav på i straffesystemet, og at det derfor ikke blir likhet for loven. Et av prinsippene i norsk lov, og ikke minst i politilovens § 6 er at det skal være likhet for loven. Dette kan bli utfordret gjennom arbeidsmetodikken med økt personrettet etterforskning, raskere saksgang og hyppigere bruk av varetekt som har blitt brukt overfor gjengangerne.

At gjengangeren får mye fokus av politiet fordi han er den ideelle kriminelle, er jeg ikke helt sikker på om bare er et stort problem. Det er liten tvil om at ved å opprette tiltak som Gjengangergruppa og VIC, så har man fått rettet et blikk mot et vesentlig problem og man har fått støtte til å sette i gang tiltak og gjøre noe med problematikken. Man får i stor grad tatt de som utfører kriminaliteten, men får man bukt med problemet? Problemet er vel at man kan få et inntrykk av at politiet istedenfor å jobbe med en helhetlig tankegang, fungerer som en ren renovasjonsetat. Politiet er samfunnets og borgernes beskytter, og vi må forhindre at det blir en ren renovasjonsetat (Lie, 2009). Gjør tanken om at vi skal ta den ideelle kriminelle, i dette tilfellet gjengangeren, at politiet mister det fokuset som vi ønsker at politiet skal ha? Altså, glemmer vi som det står i grunnprinsippene, nemlig målet om å prioritere det å forebygge kriminaliteten? Gjør det at vi i for stor grad har fokuset på å ta, isteden for å hindre at gjengangeren får tilbakefall?

3.3 Samarbeid for å forhindre tilbakefall

”Alle vet at Jeppe drikker, men ingen vet hvorfor Jeppe drikker” (Holberg, 1991). Dette sitatet er det Jeppe selv som sier i komedien Jeppe på Bjerget, og det er interessant i denne sammenheng fordi det setter fokus på noe som er viktig også i debatten rundt gjengangere og tilbakefallsproblematikken. Jeg har tidligere nevnt at politiet gjennom gjengangertiltakene har blitt gode på å jobbe reaktivt og ta gjengangerne for vinningskriminaliteten de utfører, men prioriteringene ser ut til å ha ligget i stor grad der

uten at man har tatt tak i de bakenforliggende årsakene til hvorfor gjengangerne begår kriminaliteten.

I boka *Den gode fiende* er Nils Christie og Ketil Bruun inne på den samme problematikken. De mener at man i for stor grad har fokus på å ta folk for å ruse seg istedenfor å skjønne hvorfor folk begynner å ruse seg i utgangspunktet (Christie & Bruun, 2003). Det samme kan være gjeldende i problematikken rundt gjengangere.

Det jeg mener med å belyse dette er at det er nærliggende å tro at det er viktig for politiets forbyggende arbeid, og spesifikt for å kunne bekjempe tilbakefall, at man er med på en prosess som tar tak i de bakenforliggende årsakene til at gjengangerne utfører vinningskriminaliteten. Den gjennomsnittlige gjengangeren har utstrakte problemer med rus, psykiske problemer og sosiale problemer av ymse slag (Hammersvik, 2008). Dette er utfordringen, og disse faktorene må en ha fokus på for å kunne forebygge gjentakelse av kriminaliteten.

Noe av det viktigste for å kunne bryte med gamle vaner og lovbrudd, er i følge Laub og Sampson(2003) å ta avstand fra det gamle miljøet og livet det besto av (Hammersvik, 2009). Hvis målet til gjengangeren er å endre atferd og leve et lovlydig liv kan det være avgjørende med et godt tverretattlig samarbeid og tett oppfølging. Denne prosessen bør politiet være en del av. Dette kan gjøres ved å danne ansvarsgruppe(Halvorsen, 1996) rundt den enkelte gjenganger. I ansvarsgruppene kan det være aktuelt å utarbeide en Individuell Plan hvor det er nedfelt, og ikke minst lovfestet i lov om sosiale tjenester, hvem som har ansvar for de ulike områdene samt brukervedvirkning (Halvorsen, 1996).

I ansvarsgruppen rundt gjengangeren er det viktig at politiet også deltar. Det er en arena for å samkjøre de ulike instansene, og arbeide for et felles mål sammen med brukeren selv. Her er temaer som rus, kriminalitet, sosiale forhold, sysselsetting, helse og bolig aktuelle. I form av utfordringer som dette ser vi at politiet må være med å arbeide med samarbeidspartnere som Kriminalomsorg, NAV, rusomsorg, helsepersonell, arbeidstreningsbedrifter osv.

Politiet har enkelte steder kommet langt i arbeidet med hvordan hankses med gjengangerne og deres tilbakefall. Et eksempel på et prosjekt hvor man har fått til dette samarbeidet er FRI i Tønsberg. Det er et samarbeid mellom politiet, og da spesielt Gjengangergruppa, Kirkens bymisjon, Krtiminalomsorgen og Tønsberg og Nøtterøy

kommune med det formål å hjelpe gjengangerne ut av den kriminelle løpebane (FRI, 2011). Bakgrunnen for samarbeidet er for å kunne ivareta gjengangernes sammensatte utfordringer, samt forebygge nye lovbrudd. Dette gjøres ved at de tilbys oppfølging i forhold til rus, de gis en mulighet for bolig og boligoppfølging, arbeids- og sosialtrening osv.

At FRI i stor grad er initiert av politiet kan tyde på at etaten begynner å se sammenhengen mellom de bakenforliggende utfordringene den enkelte lovbryster har og tilbakefallsstatistikken. Utfordringene for politiet i fremtiden vil bli å fortsette i den retning og bidra til enda flere prosjekter som FRI i Tønsberg. På denne måten kan en ha en mulighet til å være med på, gjennom gjengangerprosjektene, å påvirke tilbakefall.

4. Avslutning

4.1 Avsluttende ord

Når jeg skulle ta fatt på denne oppgaven hadde jeg i liten grad gjort meg opp om noen mening om hvor jeg kom til å ende. Sporadisk kontakt med Gjengangergruppa og VIC i Oslo i forskjellige arenaer, gjorde at jeg fra før hadde et visst innblikk i hvordan arbeidet ble og blir utført. At det ikke er skrevet så mye om selve fenomenet gjenganger, var noe som overrasket meg litt. Men istedenfor å se på det som et hinder, gjorde det at jeg måtte fundere litt ekstra for å finne en vinkling på oppgaven.

Gjennom arbeidet har jeg fått et bredere innblikk i hvordan det faktisk arbeides, hva som er fremtidsutsiktene, og ikke minst hva som er de utfordringene arbeidet medfører. Ikke bare hva utfordringene er for politiet, men også for de samarbeidende etater, og ikke minst for gjengangeren selv.

Når det kommer til om jeg har fått noe klart og entydig svar på problemstillingen min, er jeg ikke helt sikker på om det var det store målet i utgangspunktet. Målet var heller å få belyst problemstillingen så godt som mulig. Og på det punktet føler jeg at jeg har nådd målet. Politiet har mulighet til å være en del av det som kan forhindre tilbakefall blant gjengangerne, og i den retning føler jeg at man i stor grad er på vei.

4.2 Selvvalgt pensum

Christie, Nils(1982) *Hvor tett et samfunn?* Oslo: Universitetsforlaget

Hammersvik, Eirik(2009) *Vellykkede lovbrøyttere som ga seg – veier inn og ut av liv med lovbrudd.* Bergen: Fagbokforlaget Vigemostad & Bjørke AS

4.3 Litteraturliste

Barth, Tom , Tore Børtveit og Peter Prescott(2001) *Endringsforkusert rådgivning.* Oslo: Gyldendal akademisk.

Bartnes, Gudmund(2006, 4.juli) *Politisatsning hindrer lovbrudd. Gjengangere blir tatt.* Aftenposten. Hentet fra A-tekst: <https://web.retriever-info.com/services/archive.html?method=displayDocument&documentId=020002200607040018&serviceId=2>

Christie, Nils(1982) *Hvor tett et samfunn?* Oslo: Universitetsforlaget

Christie, Nils(1986) *The ideal victim* i *From crime policy to victim policy : Reorienting the Justice System.* Ezzat A. Fattah(red). London: Macmillian Press

Christie, Nils(1993) *Kriminalitetskontroll som industri: mot GULAG, vestlig type?* Oslo: Universitetsforlaget

Christie, Nils og Ketil Bruun(2003) *Den gode fiende: Narkotikapolitikk i Norden*. Oslo: Universitetsforlaget

Edvindsen, Kjetil(2009) *Ordenstjeneste*. Høvik: Forlaget Vett & Viten

Eide, Tom & Hilde Eide(2005) *Kommunikasjon i praksis. Relasjoner, samspill og etikk i sosialfaglig arbeid*. Oslo: Gyldendal akademisk

Evjen, Reidun, Knut Boe Kielland og Tone Øiern(2003) *Dobbelt opp. Om psykiske lidelser og rusmissbruk*. Oslo: Universitetsforlaget

FRI(2011) *FRI prosjektplan*. Upublisert manuskript

Fekjær, Hans Olav(2005) *Rus*. Oslo: Gyldendal akademisk

Halvorsen, Knut(1996) *Grunnbok i helse og sosialpolitikk*. 2.utg. Oslo: Universitetsforlaget

Hammersvik, Eirik(2008) *Gjengangerprosjektene – bruk av gamle ideer på gamle problemer*. Kritisk juss nr. 8

Hammersvik, Eirik(2009) *Vellykkede lovbryttere som ga seg – veier inn og ut av liv med lovbrudd*. Bergen: Fagbokforlaget Vigemostad & Bjørke AS

Hauge, Ragnar(1997) *Stempling og stigmatisering i Kriminologi*. Liv Finstad og Cecilie Høigård(red). Oslo: Pax forlag AS

Henriksen, Jan-Olav, Arne Johan Vetlesen(2006) *Nærhet og distanse. Grunnlag, verdier og etiske teorier i arbeid med mennesker*. Oslo: Gyldendal akademisk

Holberg, Ludvig(1991) *Jeppe på bjerget* i *Jeppe på bjerget – Den stundesløse*. Jan E. Byberg
Oslo: Gyldendal

Høigård, Cecilie(1997) *Hva er kriminologi* i *Kriminologi*. Liv Finstad og Cecilie
Høigård(red). Oslo: Pax forlag AS

Jon, Nina(1997) *Forebygging av kriminalitet* i *Kriminologi*. Liv Finstad og Cecilie
Høigård(red). Oslo: Pax forlag AS

Lie, Elisabeth Myhre(2009, 23. september) *Lov og orden i New York*. Kronikk i *Aftenposten*.
Hentet fra A-tekst: [https://web.retriever-
info.com/services/archive.html?method=displayDocument&documentId=0200022009092374
50&serviceId=2](https://web.retriever-info.com/services/archive.html?method=displayDocument&documentId=020002200909237450&serviceId=2)

Lund, Anne Cecilie(2006, 22. september) *Dømt på 35 timer. Kriminelle dømmes raskere*.
Aftenposten. Hentet fra A-tekst: [https://web.retriever-
info.com/services/archive.html?method=displayDocument&documentId=0200022006092201
97&serviceId=2](https://web.retriever-info.com/services/archive.html?method=displayDocument&documentId=020002200609220197&serviceId=2)

Nesvik, stig(2005) *Tiltak overfor gjengangere – TOG*. KRUS-Rapport nr.3/2005. Oslo:
Kriminalomsorgens utdanningssenter

Politiinstruksen. *Alminnelig tjenesteinstruks for politiet av 22.juni 1990 nr 3963*

Politi-loven. *Lov om politiet av 4.august 1995 nr 53*

Grete Skau(2003) *Mellom makt og hjelp*. Oslo: Universitetsforlaget.

Statistisk sentralbyrå(2004-2011) *Helse, sosiale forhold og kriminalitet*. Hentet fra:
http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/Default_FR.asp?PXSid=0&nvl=true&PLanguage=0&tilside=selectvarval/define.asp&Tabellid=08486 (Lest: 29.04.2012)

Stortingsmelding nr. 27(1997-1998)*Om kriminalomsorgen*. Oslo: Justis og politidepartementet. Hentet fra: www.regjeringen.no

Stortingsmelding nr 22(2000-2001) *Politireform. Et tryggere samfunn*. Oslo: Justis og politidepartementet. Hentet fra: www.regjeringen.no